

А. М. Приходько

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ ДО ВСЕСВІТНЬОГО ТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ДНЯ БОРОТЬБИ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ – 24 БЕРЕЗНЯ 2024 р.**

Державна установа «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології
ім. Ф. Г. Яновського Національної академії медичних наук України», м. Київ.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), туберкульоз є другою за розповсюдженням причиною смертності у світі. До того ж війни та збройні конфлікти мають потужний вплив на здоров'я населення та систему медичної допомоги як під час бойових дій, так і після їх завершення (віддалені наслідки війни), у тому числі внаслідок пошкодження медичної інфраструктури, систем постачання води і їжі, транспортної структури й електромереж [<https://academic.oup.com/book/7612>].

У ході наради високого рівня Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй щодо туберкульозу, яка відбулася 20–22 вересня 2023 р., світові лідери схвалили політичну декларацію, в якій заявлено нові масштабні п'ятирічні цілі, які повинні надати додаткового стимулу глобальним зусиллям щодо ліквідації епідемії туберкульозу. У рамках цих цілей до 2027 року передбачається охопити 90,0 % людей послугами з профілактики та лікування туберкульозу, з використанням рекомендованого ВООЗ експрес-тесту для первинної діагностики захворювання, забезпечити всіх хворих на туберкульоз соціальними пільгами, ліцензувати принаймні одну протитуберкульозну вакцину та усунути нестачу фінансування для реалізації практичних заходів та проведення досліджень у галузі боротьби з туберкульозом [<https://www.who.int/ru/news/item/22-09-2023-world-leaders-commit-to-new-targets-to-end-tb>].

Аналізуючи прогрес у досягненні п'ятирічних цілей, поставлених у 2018 р., ВООЗ повідомила, що починаючи з 2000 р. глобальні зусилля боротьби з туберкульозом дозволили врятувати понад 75 мільйонів життів, проте поставлених цілей так і не було досягнуто, в основному через серйозні перебої у профілактиці та лікуванні туберкульозу, викликані пандемією COVID-19 та військовими конфліктами. За період з 2018 до 2022 р. лікуванням від туберкульозу було охоплено лише 34 мільйони людей замість 40 мільйонів. Ще складніша ситуація склалася в галузі профілактичного лікування туберкульозу: його отримували лише 15,5 мільйонів з 30 мільйонів осіб, яких планувалося забезпечити профілактичною терапією. Фінансування протитуберкульозної допомоги у країнах з низьким та середнім рівнем доходу скоротилося з 6,4 млрд. доларів США у 2018 р. до 5,8 млрд. доларів США у 2022 р., внаслідок чого дефіцит фінансування програм боротьби з

туберкульозом становив 50,0 % . Щорічний обсяг фінансування досліджень з проблеми туберкульозу у 2018–2022 роках варіювався в діапазоні від 900 млн. доларів США до 1,0 млрд. доларів США, що становить лише половину цільового показника, наміченого у 2018 р. Ситуація, що склалася, лягає додатковим тягарем на людей, хворих на туберкульоз, особливо на найбільш вразливі верстви населення. На сьогоднішній день туберкульоз залишається однією з провідних інфекційних причин смертності у світі: щорічно захворюваність сягає понад 10 мільйонів людей, а понад 1 мільйона людей щороку помирають від цієї виліковної хвороби. Лікарсько-стійкий туберкульоз щорічно розвивається майже у півмільйона осіб і, як і раніше, є одним з основних факторів, що сприяє формуванню стійкості інфекції до протимікробних препаратів [https://www.who.int/ru/news/item/22-09-2023-world-leaders-commit-to-new-targets-to-end-tb].

Тема Всесвітнього дня боротьби з туберкульозом 2024 р.: “Так ! Ми можемо ліквідувати туберкульоз !”, – це надія на те, що ВООЗ зможе усунути відставання в реалізації планів організації та ліквідації епідемії туберкульозу завдяки лідерству на високому рівні, збільшенню інвестицій та прискореній реалізації рекомендацій ВООЗ. З метою допомоги країнам щодо підвищення доступу до профілактичного лікування туберкульозу ВООЗ випустить інвестиційне обґрунтування розширеного введення в обіг засобів профілактичного лікування туберкульозу.

Основні тези цьогорічної інформаційної кампанії ВООЗ.

Лідерство на високому рівні та дії з ліквідації туберкульозу. Глави держав на нараді ООН високого рівня у 2023 р. прийняли зобов'язання щодо прискорення прогресу для ліквідації туберкульозу, тому основну увагу у цьому році буде приділено перетворенню цих зобов'язань на відчутні дії.

Збільшення обсягів фінансування, підтримка, медична допомога та надання інформації відіграють важливу роль у забезпеченні загального доступу до протитуберкульозної допомоги та здійсненні досліджень. Це особливо важливо для того, щоб ліквідувати прогалини у наданні медичної допомоги та забезпечити рівний доступ до профілактичного лікування та медичної допомоги хворим на туберкульоз відповідно до здійснених ВООЗ зусиль, спрямованих на досягнення загального охоплення послугами охорони здоров'я. Збільшення інвестицій з метою підтримки введення в обіг рекомендованих ВООЗ засобів профілактичного лікування туберкульозу, впровадження більш коротких курсів лікування туберкульозу та застосування молекулярно-діагностичних експрес-тестів туберкульозної інфекції, інших інновацій та цифрового інструментарію призведе до покращення показників здоров'я і дозволить врятувати життя мільйонів людей. Інвестиції у

дослідження та інновації відіграють важливу роль у прискоренні зусиль для досягнення цілей ліквідації туберкульозу.

Боротьба з нерівністю у сфері охорони здоров'я з метою забезпечення здоров'я для всіх. Хворі на туберкульоз відносяться до найбільш маргіналізованих та вразливих груп населення і зіштовхуються з перешкодами у доступі до медичної допомоги. ВООЗ закликає до глобальних дій у боротьбі з нерівністю у сфері охорони здоров'я на користь людей з туберкульозом та іншими захворюваннями.

Посилення участі та відповідальності різних секторів. Основними факторами, що сприяють епідемії туберкульозу, є бідність, нерівність, недоїдання, наявність супутніх захворювань, дискримінація та стигматизація. Для ліквідації туберкульозу потрібні узгоджені дії всіх секторів з метою надання необхідних послуг, забезпечення підтримки та створення безпечного середовища, там де це необхідно та коли це необхідно.

Заклики до дій.

Населення.

- Знайте про причини, симптоми та засоби профілактики туберкульозу.
- Не вірте міфам та недостовірній інформації.
- Не допускайте стигматизації та дискримінації людей із туберкульозом.

Міністерств охорони здоров'я, керівників програм та інших лідерів у сфері охорони здоров'я.

- Спрямовуйте кошти на підвищення якості послуг у галузі діагностики, профілактики, лікування та догляду за ситуацією щодо туберкульозу і підвищуйте їх стабільність.

- Підтримуйте та розширюйте можливості медико-санітарних працівників для надання високоякісної фтизіатричної допомоги відповідно до рекомендацій ВООЗ.

- Забезпечуйте належне навчання медико-санітарних працівників та розповсюдження актуальної інформації серед них про останні рекомендації ВООЗ щодо протитуберкульозних послуг.

Працівників охорони здоров'я.

- Включайте основні протитуберкульозні послуги до планових медичних заходів.
- При наданні допомоги виявляйте доброту та повагу до прав людини і не допускайте стигматизації.

Лідерів спільнот.

- Забезпечуйте безперервність основних протитуберкульозних послуг у спільнотах.
- Підтримуйте медико-санітарних працівників які надають основні протитуберкульозні послуги відповідно до рекомендацій ВООЗ.

- Боріться зі стигматизацією та дискримінацією, щоб кожна людина при зверненні до протитуберкульозних служб відчувала себе у безпеці.

Молодь.

- Проводьте інформаційно-роз'яснювальну роботу серед молоді, закликайте їх ставати активістами у боротьбі з туберкульозом.

- Надавайте підтримку у спільнотах людям із туберкульозом, надаючи необхідні ресурси та рекомендації [<https://www.who.int/ru/campaigns/world-tb-day/2024>].

У глобальній доповіді ВООЗ про боротьбу з туберкульозом за 2023 р. відзначається значне відновлення темпів розширення охоплення послугами з діагностики та лікування туберкульозу в 2022 р. Це свідчить про обнадійливу тенденцію до подолання негативних наслідків у роботі протитуберкульозних служб, спричинених пандемією COVID-19. Згідно з даними, що надійшли зі 192 країн і регіонів, у 2022 р. туберкульоз було діагностовано у 7,5 млн осіб, що є рекордно високим показником з 1995 р., коли ВООЗ розпочала глобальний моніторинг ситуації щодо туберкульозу. Таке зростання показників діагностики пояснюється впевненим відновленням обсягів обслуговування та доступу до медичних послуг у багатьох країнах.

За оцінками, з 2021 по 2022 р. кількість хворих на туберкульоз у світі зростає з 10,3 млн до 10,6 млн осіб. У 2022 р. найбільша кількість нових випадків туберкульозу була зареєстрована в регіонах Південно-Східної Азії (46,0 %), Африки (23,0 %) та Західної частини Тихого океану (18,0 %), найменше – у регіонах Східного Середземномор'я (8,1 %), країн Америки (3,1 %) та Європейському регіоні (2,2 %). Проте відзначається певний прогрес у створенні нових засобів діагностики туберкульозу, лікарських препаратів та вакцин, але стримуючим чинником є недостатній рівень фінансування [<https://www.who.int/ru/news/item/07-11-2023-tuberculosis-response-recovering-from-pandemic-but--accelerated-efforts-needed-to-meet-new-targets>].

На сучасному етапі Україна, яка також відзначає Всеукраїнський День боротьби із захворюванням на туберкульоз, віднесена до групи країн з високим рівнем захворювання на туберкульоз. За прогнозами фахівців, повномасштабна війна росії проти України може призвести до суттєвого погіршення ситуації з туберкульозом, адже загальновідомим є факт, що в умовах надзвичайних ситуацій, до яких відносяться і воєнні дії, можливе неконтрольоване зростання захворюваності на туберкульоз.

За словами Яни Терлесвої, завідувачки відділу управління та протидії туберкульозу Центру громадського здоров'я МОЗ України: "Від початку повномасштабного військового вторгнення на територію України було повністю зруйновано майже 200 закладів охорони здоров'я, пошкоджено понад 1600 закладів охорони здоров'я, а також понад 500 аптек. За

підрахунками Міністерства охорони здоров'я, на відновлення системи охорони здоров'я в країні знадобиться від 14,6 до 20 млрд. євро. Медичні заклади зіткнулися з дефіцитом великої кількості медикаментів та обладнання. За даними опитування ВООЗ, кожен п'ятий пацієнт (22,0 %) має обмежений доступ до медичної допомоги. За оцінками експертів, щонайменше 15 мільйонів людей потребуватимуть психологічної допомоги після закінчення війни".

Наразі українська система охорони здоров'я через військові дії зіштовхується з неуккомплектованістю кадрів у регіонах, де тривають бойові дії, фіксується збільшення навантаження на медичну систему через велику кількість внутрішньо переміщених осіб, відбувається перепрофілювання лікарень для надання допомоги при пораненнях, травмах та опіках, а також – наявна відсутність бомбосховищ у більшості протитуберкульозних центрів та проблеми з логістикою ускладнюють своєчасну доставку ліків та медичних виробів тощо [<https://phc.org.ua/news/ukraina-prodovzhue-vprovadzhuvativazhlivi-reformi-okhoroni-zdorovya-porri-povnomasshtabnu>].

В Україні, за даними Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України, у лютому 2024 року зареєстровано 1747 випадків туберкульозу:

- 1313 нових випадків захворювання;
- 356 пацієнтів із рецидивом;
- 30 пацієнтів відновили лікування після перерви;
- 33 пацієнти розпочали повторне лікування після невдалого;
- 12 інших раніше лікованих випадків;
- 3 пацієнти з невідомою історією попереднього лікування

[<https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-lyuty-2024-roku>].

Штучний інтелект для автоматизованої обробки діагностичних даних успішно використовується у понад 40 країнах світу. Вперше в Україні фтизіопульмонологічні центри Івано-Франківської, Львівської та Сумської області діагностуватимуть туберкульоз за допомогою штучного інтелекту. Надсучасне обладнання вже встановлено та використовується медичними працівниками, які пройшли тренінг із застосування даної аналітичної системи для діагностики туберкульозу у пацієнтів. Штучний інтелект проводить автоматичний аналіз, читаючи рентген-знімки, і відображає зони потенційної патології у вигляді теплової карти легенів, що й дозволяє виявити ураження з імовірністю від 1,0 % до 100,0 %.

"Центр громадського здоров'я разом з партнерами докладають усіх зусиль, щоб інновації були доступними в медичних закладах України та покращували можливості в діагностуванні людей з туберкульозом. Ми залучаємо інвестиції для застосування передових

технологій, щоб бути на крок ближче до подолання туберкульозу, а також допомагаємо регіонам у впровадженні штучного інтелекту", – прокоментувала Яна Терлеєва, завідувачка відділу управління та протидії туберкульозу Центру громадського здоров'я МОЗ України [<https://phc.org.ua/news/vpershe-v-ukraini-pochali-vikoristovuvati-sistemi-shtuchnogo-intelektu-dlya-diagnostiki>].

Таким чином, Україна за підтримки міжнародних партнерів здатна протидіяти загрозам та надавати необхідну допомогу людям, хворим на туберкульоз. Україна продовжує впроваджувати важливі реформи охорони здоров'я, оновлювати нормативно-правову базу та дотримуватись рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Головною цінністю, яка допомагає долати всі виклики та надавати медичну допомогу хворим на туберкульоз на високому рівні, були і залишаються наші героїчні, відважні медики.

Приходько Алла Миколаївна, старш. наук. співроб. відділу епідеміологічних і організаційних проблем фтизіопульмонології Державної установи «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського Національної академії медичних наук України», м. Київ. тел. 275-40-11. prihodko@ifp.kiev.ua.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2989-1615>.